

ALDERSFORDELING AF EGE (QUERCUS ROBUR OG Q.PETRAEA) FRA 4 VESTJYSKE EGEKRAT

af

Hans Jørgen Degn
Fredningsafdelingen, Ringkjøbing amtskommune
Damstrædet 2, 6950 Ringkjøbing

AGE DISTRIBUTION OF OAKS (QUERCUS ROBUR AND Q.PETRAEA) IN 4 OAK-SCRUBS

Keywords: Oak-scrubs, age distribution.

Indledning

På baggrund af besigtigelse af alle ca. 100 egekrat i Ringkjøbing amt konkluderede Degn & Emsholm (1983), at krattene vil udvikle sig i en mere skovagtig retning: Træerne vil blive højere, deres form vil blive mere regelmæssig, og vegetationen på skovbunden vil blive fattigere. Årsagen er, at flertallet af egekrat idag får lov til at ligge hen uden som tidligere at blive udnyttet til f.eks. hugst.

Da der skulle ske en udtynding af trævæksten i fire krat benyttedes lejligheden til at indsamle et materiale til aldersbestemmelse. Håbet var på den måde at tilvejebringe et kvantitativt materiale om krattenes udvikling.

Metode og materiale

Materialet består af stammeskiver af nogle få centimeters tykkelse, som er skåret af rodenderne af de fældede stammer. Det er forsøgt at udvælge de fældede træer sådan, at de udgjorde et repræsentativt udsnit af bevoksningerne.

Der er kun benyttet stammer af Eg (Vintereg *Quercus petraea* fra Skarrild, Stilkeg *Quercus robur* fra de tre andre krat). De få Bævreasp (*Populus tremula*) og store Almindelige Røn (*Sorbus aucuparia*) er udeladt.

Et eller flere steder på skivernes endeflader blev der med et stemmejern skåret et rent snit fra barken og ind til marven. Årringene blev derefter optalt ved hjælp af en stærk lup.

Alderen kunne ikke bestemmes i alle tilfælde. Dels var enkelte stammer rådne i centrum, dels havde en ret stor del af træerne i en årrække groet så lidt i tykkelsen, at det ikke var muligt at skelne årringene (Fig. 1).

For den kategori, som i den sidste del af deres liv havde groet så

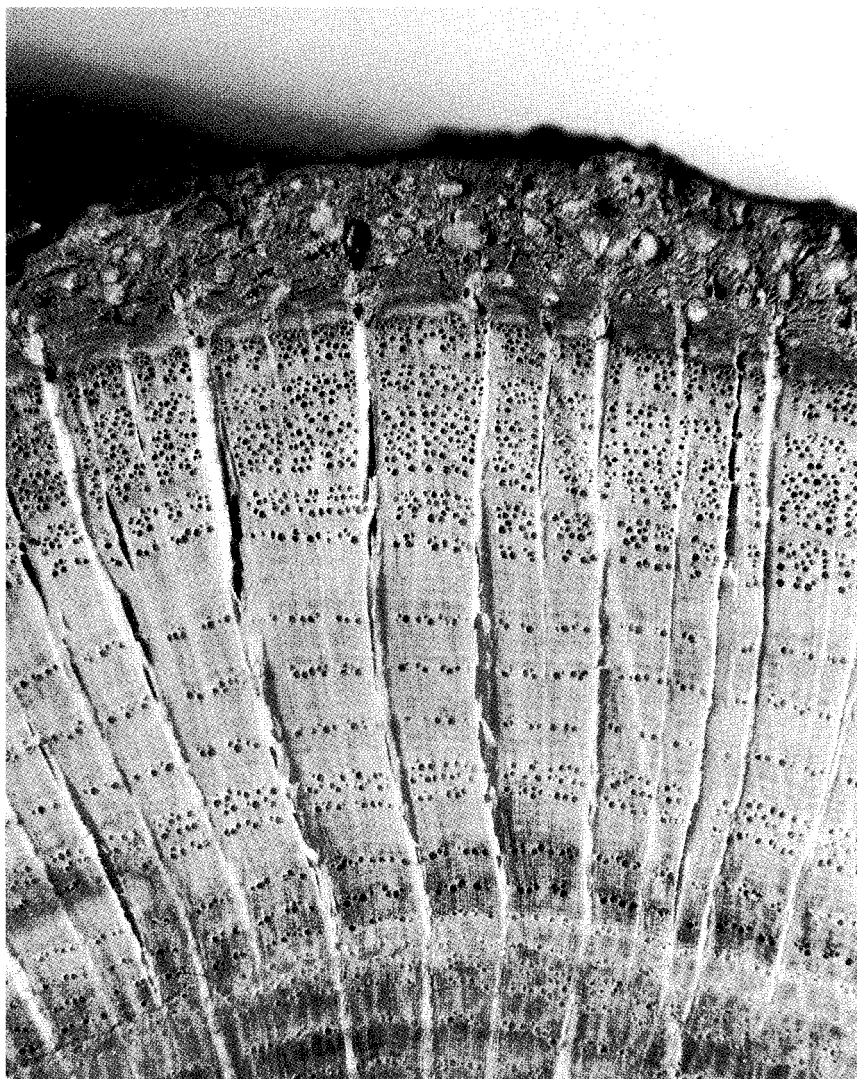

Fig. 1. Del af stammets værsnit af Eg. Yderst mod barken (opad) ligger de store kar fra årveddet så tæt, at årringene ikke kan skelnes. Det viser, at væksten har været meget lille i en årrække op mod fældningstidspunktet. Årsagen er stigende konkurrence om lyset, da antallet af træer har været konstant på trods af deres vækst.

langsomt, at alderen ikke kunne bestemmes, er antallet opgivet, da det giver en relevant information.

Beskrivelse af de fire krat

I det følgende gives en kort beskrivelse af de fire krat. Yderligere oplysninger om tilstanden kan fås fra Degn og Emsholm (1983), og om forholdene i ældre tid fra Gram, Jørgensen & Köie (1944).

Skarrild Krat. Af dette tidligere så vidtstrakte krat er kun mindre dele tilbage. Den største rest udgøres af et privatejet krat på ca. 5 ha ved østsiden af Skarrild Plantage. Dette krat var blevet meget tæt, og mange træer var gået ud. Bundvegetationen var domineret af græsarten Bølget Bunke (*Deschampsia flexuosa*).

Brejning Krat hører med sine ca. 45 ha til de største egekrat i Vestjylland, og størstedelen blev fredet allerede i 1920. Bevoksningen består for det meste af op mod 10 m høje Ege af ret ens størrelse. En del steder er kronetaget så tæt, at en væsentlig del af skovbunden om sommeren ikke er dækket af grønne planter, men af visne egeblade.

For at undersøge, om en reduktion af antallet af træer har en positiv virkning på bundfloraen, er der i en nogenlunde ensartet del af krattet udlagt 4 parceller på tilsammen ca. 2,2 ha. I denne del af krattet er der ikke foretaget nogen hugst siden 2. verdenskrig. I vinteren 1987/88 blev i disse 4 parceller foretaget en udtynding af varierende styrke (2-20%). Materialet til årringsanalysen stammer herfra.

Gosmer Krat hører under Ulfborg statsskovdistrikt og ligger ned mod Lilleåen. Det er på mange måder et mere typisk vestjysk egekrat end de to foregående: Det ligger på ådalens stejle skrænt som udgør grænsen mellem eng og hede, det er langt og smalt (ca. 180 m × 25 m), dets areal er derfor kun ca. 0,4 ha, og det bærer præg af tidligere kreaturgræsning.

Gammelvind Krat. Dette krat ligger et par kilometer øst for urfuglereservatet ved Vind på svagt skrånende bakkeø terræn. Det er ca. 2,5 ha stort, er privatejet og er fredet i 1986. Størstedelen af krattet består af ret lave, krogede træer på 6-8 meters højde. Mod nord og vest består de tilgrænsende arealer af ældre hedevegetation.

Resultater

Skarrild Krat. Herfra stammer undersøgelsens ældste Eg, som er fra 1844. Den udmærker sig på ingen måde med hensyn til størrelse, idet diameteren af veddet kun er 18 cm. I løbet af 1800-tallet sker der en jævn vækst i antallet af nye Ege, men over halvdelen af krattets Ege stammer fra perioden 1900-1914 (Fig. 2 A). Fra perioden 1920-1950 stammer kun 4 træer, og ingen er yngre end 1950.

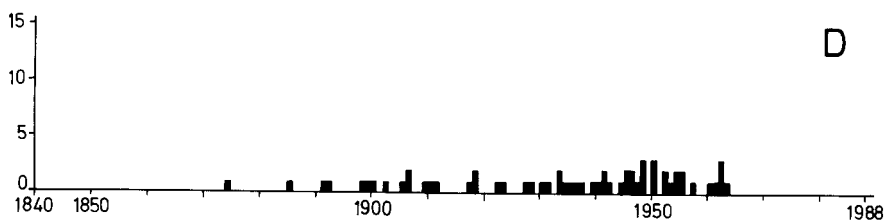
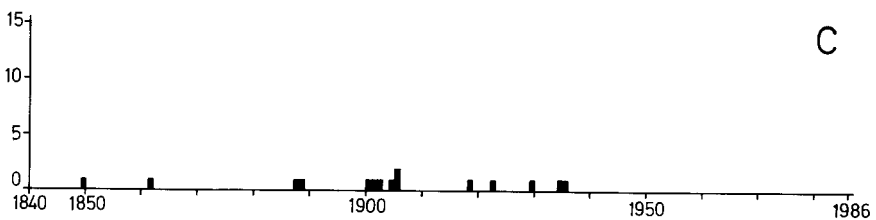
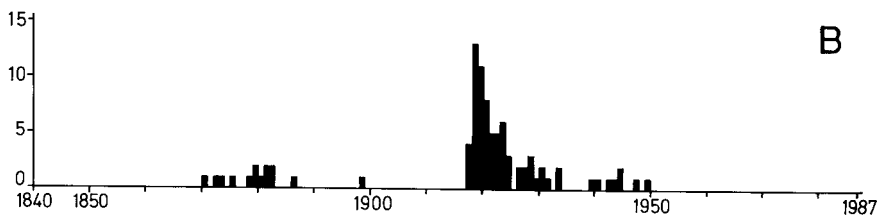
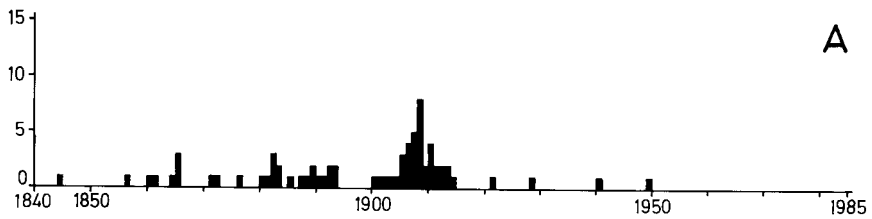

Fig. 2 A-D. Aldersfordelingen af Ege fra Skarrild, Brejning, Gosmer og Gammelvind Krat.

En del af træerne havde i de senere år groet så lidt, at det ikke var muligt at skelne årringe yderst mod barken. Det gjaldt for 15% af det totale materiale, men dette tal er klart et minimumstal. Mange træer var allerede på fældningstidspunktet bukket under i konkurrencen. De indgik ikke i materialet.

Det var iøjnefaldende, at der meget ofte var en periode på 5-15 år mellem 1915 og 1935 med et bælte af meget smalle årringe. Yderkanten af dette bælte lå i perioden 1921-1934, det vil sige at da er træerne begyndt at gro mere normalt igen. For den del af materialet, hvor årringene trods alt kunne tælles i det nævnte bælte, begyndte de smalle årringe i 1914-1916.

Det er bemærkelsesværdigt, at de smalle årringe starter samtidigt med, at tilgangen af nye træer stopper. Dette kunne lede tanken hen på, om der var iværksat eller intensiveret kreaturgræsning i krattet på det tidspunkt. De to observationer skulle så forklares ved, at dyrene delvis afløvede træerne om sommeren (= smalle årringe) og åd nye træer (= ingen nytilgang).

En nøjere analyse af årringene viser, at i 1915 var de træer, som ikke derefter fik smalle årringe, i gennemsnit tykkere og ældre (diameter 3,8 cm, alder 25 år) end de, som fik smalle årringe (diameter 3,2 cm, alder 15 år).

Det støtter også teorien om kreaturgræsning. En meget væsentlig del af egepur med en diameter på 3-4 cm vil være så lave, at kreaturer kan nå deres blade. Jo mindre de er, jo større er chancen for at de bliver kraftigt bidt ned. Teorien om kreaturgræsning kan dog ikke bekræftes af den nuværende ejer, i hvis families eje krattet har været i over 100 år.

Brejning Krat. Aldersfordelingen af de 90 træer ses på fig. 2 B. Bevoksningen fordeler sig på to aldersgrupper: Et mindre antal var ældre træer fra omkring 1880. De skilte sig ikke ud ved at være påfaldende større end gennemsnittet. Størstedelen af træerne var fra perioden 1917-1930, og enkelte var yngre. Der fandtes ingen træer yngre end 37 år. For træerne fra dette århundrede var aldersfordelingen udpræget skæv, idet de fleste var spiret først i perioden, d.v.s. omkring 1918-1920.

I fredningskendelsen fra 1920 anvendes benævnelsen „det indhegnede krat“. Kilderne oplyser dog ikke, om hegningen holdt kreaturer ude eller inde. Hvis det er sådan, at området har været kreaturafgræsset indtil fredningen, men at det er ophørt derefter, kunne det forklare dels fraværet af opvækst før den tid, dels de mange nye træer i årene omkring 1920.

Hugst under 2. verdenskrig har ikke givet etablering af nye træer i bestanden.

En tredjedel af de fældede træer havde i de senere år groet så lidt, at det ikke var muligt at skelne årringene i den yngste del af veddet ud mod barken. Sammenlignet med Skarrild Krat havde konkurrencen dog endnu ikke været så hård. Kun ganske få træer var skygget helt ihjel.

Gosmer Krat. Fordelingen af de aldersbestemte træer ses på Fig. 2 C. På grund af det beskedne antal (ialt 15 stk.) må alle konklusioner tages med forbehold.

Der er en stor spredning på alderen af træerne, fra 1849 til 1935. Det yngste træ var altså 51 år gammelt. Hertil skal dog bemærkes, at materialet kun stammer fra den ældre, oprindelige del af krattet. Egene er begyndt at sprede sig ud over den tilgrænsende hede, og træerne her er tydeligt yngre.

Gammelvind Krat. Aldersfordelingen af Ege fra dette krat ses på fig. 2 D. Den er langt mere jævn end for de andre tre materialer. Det ældste træ er fra 1874, og der er så en jævn tilvækst af nye træer indtil omkring 1950. Herefter aftager tilgangen af nye træer, og der er ingen yngre end 25 år.

Den forholdsvis jævne tilvækst i antallet af træer tyder på, at der næppe har været væsentlige menneskelige indgreb, ihvertfald ikke kortvarige og kraftige. På målebordsbladet fra 1917 er områdets bevoksning angivet med lyng- og løvskovssignatur imellem hinanden. Der må altså have været spredt egepur i lynghede. I forhold til målebordsbladet fra 1872 er krattets areal vokset. Gram, Jørgensen & Köie (1944) nævner også, at krattet breder sig ud i lyngen.

Disse forhold tyder stærkt på, at den udtyndede (nordlige) del af krattet har været under ekspansion. Dette foregår stadig i den tilgrænsende hede. Den jævne aldersfordeling svarer til den, der blev fundet på Hjelm Hede, hvor egekrattet også er under ekspansion ud over heden (Nielsen 1982).

Nytableringen inde i krattet stopper i begyndelsen af 1960-erne. Det er oplagt at fortolke det på den måde, at da er krattet blevet så tæt, at det ikke længere er muligt for nye træer at etablere sig.

Generel konklusion

1. Der er ikke nogen tilgang af nye egetræer i bestandene. Alle de undersøgte træer er mere end 25 år gamle.
2. En del af egetræerne i de fire krat var temmelig gamle, i alle fire krat var der Ege på mere end 100 år. Den ældste Eg var fra 1844. De rigtigt gamle Ege udmærkede sig ikke ved at være specielt store.
3. Aldersfordelingen er ujævn og er ikke den samme for alle krattene. Det har derfor ikke megen mening at udregne en gennemsnitsalder.

For de tre førstnævnte krat stammer størstedelen af træerne fra dette århundredes første fjerdedel. Den udtyndede del af det sidste krat, Gammelvind, er betydeligt yngre, den har langt op mod midten af dette århundrede været spredt egepur i lynghede.

Når en så stor del af træerne i de førstnævnte krat, Skarrild og Brejning, stammer fra en kort årrække, må det antages, at det skyldes ændringer i udnyttelsen af krattet. Desværre har det ikke været muligt helt konkret at påvise sådanne ændringer.

4. Antallet af levende træer i krattene vil falde i de kommende år på grund af stigende konkurrence om lyset. Især i Skarrild Krat var mange træer allerede gået ud, men i alle fire krat fandtes mange træer, hvis vækst i de senere år næsten var gået i stå.
5. Den kraftige konkurrence vil givetvis medføre, at der kommer mindre lysmængder ned til skovbunden. Vegetationen på skovbunden vil derfor blive fattigere, og den typiske egekratflora vil med tiden forsvinde.

De mindre lysmængder vil også betyde, at nye Ege ikke vil etablere sig i bestandene (se pkt. 1).

Konsekvenser for bevarelse af egekrat

Det er karakteristisk for vestjyske egekrat, at de er lysåbne og derfor har en veludviklet skovbundsflora. Nogle af de almindeligt forekommende arter er Majblomst (*Majanthemum bifolium*), Alm. Kohvede (*Melampyrum pratense*), Skovstjerne (*Trientalis europaea*), Håret Frytle (*Luzula pilosa*), Hvid Anemone (*Anemone nemorosa*), Liljekonval (*Convallaria majalis*), o.s.v.

Det er tidligere konkluderet, at egekrattenes udseende i fremtiden vil gå mod et mere skovagtigt præg: Højere og mere regelmæssige stammer, fattigere skovbundsflora (Degn & Emsholm 1983). Resultaterne fra denne undersøgelse af aldersfordeling m.m. understøtter og udbygger den tidligere konklusion.

Skal egekrattene på lang sigt bevares som lave, lysåbne krat er det derfor nødvendigt, at de ikke bare får lov til at passe sig selv. De skal udnyttes bl.a. ved hugst, som det skete i tidligere tid.

Det praktiske råd må derfor være: Der skal foretages en passende udtynding af trævæksten. Derved vil bundfloraen formentlig få bedre vilkår, og nye egetræer vil kunne komme op enten fra frø eller rods kud. For at modvirke tendensen mod et mere skovagtigt præg bør hugsten såvidt muligt fjerne de største træer.

Som nævnt under beskrivelsen af Brejning Krat er der iværksat et forsøg for at pejle sig ind på, hvor kraftig hugsten skal være for at opnå den ønskede effekt og samtidigt undgå uønskede bivirkninger.

Sammendrag

Alderen af Ege (*Quercus robur* og *Q. petraea*) fra 4 egekrat er bestemt ved tælling af årringe. Fordelingen var forskellig i de 4 krat (Fig. 2), hvilket kan skyldes tidligere menneskelig udnyttelse. I alle kratene fandtes træer mere end 100 år gamle, men ingen yngre end 25 år. Hos mange træer var væksten næsten standset på grund af tiltagende konkurrence om lyset (Fig. 1), og mange var allerede døde heraf. Lukningen af kronetaget havde også en negativ indflydelse på den karakteristiske skovbundsvegetation.

Skal egekrat bevares som lysåbne krat/skove med en frodig bundvegetation, er det nødvendigt at foretage en udtynding af trævæksten, således som det er sket tidligere.

Summary

About one hundred years ago, when the landscape in Western Jutland was completely dominated by heathland, small oak-scrubs were the only woodlands in the area. They are considered to be the only remnants of the original forest.

By counting annual rings the age was determined for samples of the oak-trees (*Quercus robur* and *Q. petraea*) from 4 scrubs.

The age distribution (Fig. 2) showed different patterns for the individual scrubs, suggesting earlier human impact. No trees were found younger than 25 years. Many trees had nearly stopped to grow due to increasing competition for the light (Fig. 1), and many had already died. The characteristic ground flora also suffered from the closing canopy.

If oak-scrubs are to be conserved as open woodlands with a luxuriant herbaceous vegetation, the trees must be thinned, imitating the exploitation in former times.

Litteratur

- Degn, H. J. & L. Emsholm, 1983: Egekrat i Ringkjøbing amt. – Rapport, Ringkjøbing amtsråd, 82 s.
- Gram, K., C. A. Jørgensen & M. Köie, 1944: De jyske Egekrat og deres Flora. – Det kgl. da. vid. Selsk., Biol.Skr. III, 3, 1-210.
- Nielsen, O. F., 1982: Indvandring af Eg (*Quercus robur*) på Hjelm Hede. – Da. Dendrol. Årsskr. V, 149-161.